

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

Versimpeling en vertrouwen

A.L.Th. de Bruijne ■

In dit nummer

<i>Kerkelijk leven</i> - A.L.Th. de Bruijne Versimpeling en vertrouwen	377
<i>Meditatief</i> - J.B. de Rijke De woestijn in - met Johannes de Doper	381
<i>Wandelen met God</i> - J. T. Oldenhuis Grote mensen worden gedoopt als kinderen	382
<i>Achtergronden</i> - P. Houtman Politiek naar Gods wil	384
<i>Van binnen naar buiten</i> - G. Riemer Inclusief preken	388
<i>Lied van de week</i> - A. de Heer Liedboek 187 'Daar gaat een lam en draagt de schuld'	393
<i>Meeglezen</i> - T. Groenveld Op weg naar perfectie	395
<i>Uit de kerken, Persberichten</i>	

Binnen de Gereformeerde Kerken (v) bestaat verontrusting. Tot nu toe heb ik daarover niet veel geschreven. Ik ben zelf één van degenen over wie men verontrust is. Het lijkt gauw of je voor eigen parochie preekt. Toch wil ik een bijdrage leveren. Er is sprake van een vertrouwensprobleem met meerdere oorzaken. Als één van die oorzaken zie ik dat velen leven met een versimpelde voorstelling van wat er in de kerken aan de hand is.

Eenzaam

De belangrijkste aanleiding voor dit artikel ligt in een serie bijdragen van br. D.J. Bolt op de website eeninwaarheid.nl. Daarin schrijft hij over de vraag 'Waarom eigenlijk nog vrijgemaakt?'. Bolt laat merken dat hij met andere verontrusten na de synode van Zwolle-Zuid in gewetensnood verkeert. De synode heeft volgens hem op allerlei punten een ongereformeerde koers in de kerken laten bestaan. Eigenlijk voldoen de vrijgemaakte kerken niet meer aan de kenmerken van de ware kerk. Moeten ze nu weggaan? En waar moeten ze dan heen? "Hoe het dan verder moet precies? We weten het niet... uiteindelijk komt er redding voor Gods volk".

Bolts uitlatingen raken me. Ik proef daarin werkelijke nood van broeders en zusters met wie ik mij verbonden weet. Zij voelen zich 'samen eenzaam' in ons midden. Tegelijk denk ik dat veel van deze eenzaamheid niet nodig is. Zij doen zich die zelf en elkaar gedeeltelijk aan. Ook daarom raken Bolts woorden me.

ik proef daarin werkelijke nood van broeders en zusters met wie ik mij verbonden weet

Veel verontrusten leven volgens mij met een versimpeld beeld van de kerkelijke werkelijkheid. Zij zien zichzelf als één groep met hun totaalpakket aan zorgpunten aan de ene kant van de scheidslijn staan. Daartegenover staan de tegenstanders, ook als één blok, met hun totaalpakket van ongereformeerde vernieuwingen. Als je zo in het kerkelijke leven staat, roep je de eenzaamheid over jezelf af.

Vernieuwers

Die versimpeling tref ik bijvoorbeeld aan in de bijdrage die dr. M.J. Arntzen op 10 februari j.l. in het *Nederlands Dagblad* schreef. Hij maakt een snel onderscheid tussen twee groepen in de kerk: de 'verontrusten' en de 'vernieuwers'. De 'vernieuwers' hebben volgens hem de schuld van de onrust in vrijgemaakte kring. Ze verzwakken het schriftgezag en relativeren het beroep op de Bijbel. Ze leggen meer nadruk op sociale wetenschappen dan op Gods openbaring. Ze laten zich relaterend uit over de belijdenisgeschriften en het ondertekeningsformulier. Zijn bijdrage suggereert dat er een duidelijke en welomlijnde groep binnen de kerken bestaat die een program van vernieuwing aan het uitvoeren is en daarmee onrust zaait. Daartegenover staat hijzelf, samen met andere verontrusten. Zij heffen waarschuwend de vinger tegen de gevaarlijke ambities van deze 'vernieuwers'.

Postmoderne tijdgeest

Een ander voorbeeld van deze versimpeling doortrekt de brochure *Broederweg* van Lourens Heres. Het gaat mij op dit moment niet om deze brochure. Ik ben niet de meest geschikte persoon om deze te bespreken. Dat zal een ander binnenkort doen. Maar ik tref er wel dezelfde schematische voorstelling van zaken in aan. Heres beschrijft tendensen binnen de Gereformeerde Kerken (v) Het individu vraagt aandacht. Mensen zetten hun eigen ervaring centraal. Ze aanvaarden geen gezag meer. Ze rekenen af met de eigen traditie. Ze maken zich af van bijbelwoorden. Er is geen kennis meer. Jongeren hebben een werelds uitgaansleven. De tucht verzwakt. De Bijbel wordt aangepast aan de evolutietheorie. Interkerkelijkheid ruikt op. Evangelisch en charismatisch gedachtegoed wordt omhelsd. Hermeneutische vragen staan op de agenda. De menswetenschappen worden ingeschakeld in de vorming van aanstaande predikanten. Een trouwe predikant dreigt buitenspel gezet te worden. En er is meer. Heres zet dit bonte geheel aan ontwikkelingen en bewegingen op één noemer. Hij constateert hier de 'postmoderne tijdgeest' aan het werk. In al deze ontwikkelingen ziet hij de meerderheid van de kerkleden en kerkleiders capituleren voor deze tijdgeest. Daartegenover staat een

(kleinere) groep mensen die 'trouw blijven'. Dat houdt in dat zij niet voor deze postmoderne tijdgeest opzij gaan en dus ook niets van al deze ontwikkelingen moeten hebben.

Kerkerbank

Nu beweer ik niet dat ik alle zorgen van 'verontrusten' kan wegnemen. Toch zou het gevoel van eenzaamheid dat hen kennelijk overvalt, een stuk minder kunnen zijn. Daartoe zouden zij moeten beseffen dat er in de ontwikkelingen binnen onze kerken veel meer aan de hand is dan zij met hun versimpelde tekening van één front denken. Niet alle ontwikkelingen komen voort uit dezelfde achtergrond. En niet rond alle zaken die in geding zijn, staan mensen uit het kamp van de 'vernieuwers' tegenover hen. Zij zouden nog verbaasd zijn als ze wisten hoeveel mensen die zij in het andere kamp plaatsen, het op punten met hen eens zijn. Tussen de zogenaamde 'vernieuwers' en 'postmodernen' onderling bestaan evenveel verschillen als tussen hen en de 'verontrusten'. Omgekeerd zijn ook de 'verontrusten' zelf het onderling niet altijd eens. Een duidelijk voorbeeld vormt het schrijven van Arntzen. Over allerlei veranderingen rond kerkdienst en liedkeuze, zelfs over dogmatische en ethische kwesties maakt Arntzen zich niet zo druk, schrijft hij zelf. Maar wie Bolts serie volgt, merkt dat hij al die zaken juist wel zwaar laadt. En wie zijn oor te luisteren legt bij de verontruste 'man en vrouw in de kerkerbank', zal merken dat hun verontrusting zelfs vooral ontstaat door dit soort veranderingen. Ze maken mee dat allerlei zaken in de kerkdiensten en in het gemeentelijke leven anders gaan. Dat baart hen zorgen. Pas in tweede instantie kwamen anderen hen vertellen over 'kwelijke' achtergronden op een dieper niveau. Zoals de 'vernieuwers' niet automatisch bij elkaar horen, zo ook niet de 'verontrusten'.

als je zo in het kerkelijke leven staat, roep je de eenzaamheid over jezelf af

Verslapping

Waarom is het beeld dat velen tekenen dan te simpel? Welke verschillende ontwikkelingen zie ik dan? Ik begin met enkele punten die ik helemaal deel met veel 'verontrusten'. Ik constateer met hen allerlei tendensen tot verslapping. De kennis van de Bijbel en van de belijdenis is vaak minimaal. Velen kunnen niet uitleggen wat 'gereformeerd-zijn' betekent en importeren argeloos allerlei inzichten of praktijken die daarmee op gespannen voet staan. Soms proef je haast vrijzinnige trekjes in orthodoxe opvattingen. In de op zichzelf niet verkeerde aandacht voor gevoel en ervaring meldt zich af en toe een 'new age achtige spiritualiteit'. Via moderne media laten we allerlei invloeden toe en deze misvormen ons, soms zonder dat we dat zo bewust willen. Daardoor veranderen onze visies en normen ongemerkt. We leveren soms een stuk vormgeving van christelijk leven in zonder daar iets vergelijkbaars of beters voor in de plaats te stellen (denk aan de zondag). We kunnen Gods wil naar ons zelf toe praten en daarmee bepaalde keuzes rechtvaardigen. Hoewel ik de eenzijdige focus op het terrein van het seksuele en relatio-

nele verkeer vind, stem ik wel met veel critici in als zij daarover hun zorgen hebben. De seksuele moraal werd onder ons al sinds de jaren '80 steeds losser. Moeilijke huwelijken houden we minder goed vol. We redeneren rond hertrouwen of homoseksuele relatievorming onwillekeurig naar onszelf toe. We schrikken een beetje terug voor confrontatie en zijn bang om elkaar tegen te komen of om onszelf te laten tegenkomen.

Het is goed om daartegen in het geweer te komen. Wel zou ik met mijn 'verontruste' broeders en zusters willen doorpraten over de diagnose en over de remedie. Wat betreft de diagnose: ik denk dat er niets nieuws onder de zon is. Hier is geen sprake van een speciale afval onder onze generatie, maar van de strijd tegen zonde en aanpassing die elke generatie in de eigen tijd moet voeren. Vergelijkbare waarnemingen kun je in de hele kerkgeschiedenis doen. De remedie is dan ook geestelijk. In plaats van oordelen en jezelf distantiëren met een houding alsof ons hierin iets vreemds overkomt, zou je moeten bidden om en werken aan bekering en geestelijke vernieuwing voor de kerk (te beginnen bij jezelf).

Postchristelijk

Bovendien moet je onder ogen zien dat een aantal zwakten meekomen met de tijd waarin we vandaag christen zijn. Wij waren lang gewend aan een situatie waarin de maatschappij en de wetgeving op een uiterlijke manier de christelijke levensstijl ondersteunden en christenen zelf vooral in de eigen sociale verbanden leefden. Dat hielp ons om christelijke keuzen te maken en vol te houden. Sinds de jaren '60 is de situatie in de cultuur op dit punt snel veranderd en openlijk 'postchristelijk' geworden. De externe stut voor een christelijke levensstijl viel in korte tijd ineens weg. Intussen is het ook onmogelijk om op de vroegere manier een vrijgemaakte zuil overeind te houden, al zou je dat willen. Alleen al het feit dat eeninwaarheid als website opereert, illustreert dat er nieuwe oncontroleerbare vormen van gemeenschap ontstaan, dwars door klassieke verbanden heen... Internet zorgt voor een web van verbindingen tussen uiteenlopende mensen én isoleert mensen tegelijk. Daardoor is het ook echt moeilijker geworden om zwakten inzicht en in levenspraktijk het hoofd te bieden dan het bijvoorbeeld was voor de eerste generatie vrijgemaakten.

Je sluit je ogen daarvoor als je vervolgens elkaar hierom op de kop geeft onder verwijzing naar het verleden, zoals verontrusten systematisch doen. Veel vruchtbaarder zou het zijn om die nieuwe context die we allemaal delen, samen te doordenken. En samen nieuwe manieren te zoeken om ook in een postchristelijke, opengebroken samenleving christelijk denken en leven terug te vinden en vol te houden.

Individueel

Ook in andere tendensen staan we voor verschuivingen in de cultuur die ons overkomen en die we niet kunnen bezweren. Regelmatig wordt er bijvoorbeeld gemopperd dat de tucht verslapt. Ik deel de zorg daarover. Tucht hoort bij de kerk. Maar zou het allemaal alleen voortkomen uit mensmiddelpuntigheid en uit het goedpraten van zonde? De tuchtinstrumenten die de kerk altijd heeft gekend, gaan uit van een situatie die vandaag verdwijnt. Ze veronderstellen dat mensen in één duidelijke gemeenschap leven en niet zonder die gemeenschap kunnen

bestaan. Ze veronderstellen ook dat mensen onder de indruk zijn van het ethische gezag van voorgangers. In de 17e eeuw eindigden vrijwel alle tuchtzaken met bekering en verzoening. Vandaag gebeurt dat vrijwel nooit.

Iedereen leeft vandaag meer als individu dan vroeger. Ook verontruste jongeren wonen vroeg op kamers en krijgen zelf hun studiebeurs. Ook verontruste kerkleden halen hun schouders op over wat voorgangers hen voorhouden en kerken elders als de eigen gemeente hen niet zint. Allemaal maken we deel uit van meerdere gemeenschappen tegelijk en leren we in het onderwijs dat we vooral zelfstandig moeten functioneren.

Veel verlegenheid rond de tucht ontstaat omdat in die veranderde context de bestaande instrumenten niet meer goed lijken te werken. Als dat verlegenheid geeft en vragen oproept, moet je niet direct gaan roepen dat het derde kenmerk van de ware kerk bij de ander niet meer veilig is. Denk mee over het probleem en laten we samen ook voor vandaag zoeken naar een verantwoorde invulling van wat de Bijbel ons leert.

Romantisch

In de derde plaats is er vandaag ook beweging omdat we achteraf beoordeeld bepaalde zaken gewoon niet optimaal gezien of gedaan hebben. Niet alles in ons vrijgemaakte verleden was goed. Wie Bolts artikelen leest, stuit daarin op een haast romantische tekening van zijn vrijgemaakte verleden. Hij heeft het over een tijd waarin 'we lange jaren heerlijk hebben samengeleefd'. 'Er was de liefde tot de Here. Een tere omgang met Hem en een zorgvuldige eerbiediging van zijn Woord... Broeders en zusters met wie je je diep verbonden wist... Uit die liefde tot de Here en zijn kerk bloeide ook het verdere leven op... Zo ontstond het rijke gereformeerde leven in tientallen jaren na de Vrijmaking...' Als je het verleden zo idealiseert, kan het niet anders of veel zaken vandaag doen pijn en veroorzaken een vertrouwensbreuk.

**als je het verleden zo
idealiseert, kan het niet anders
of veel zaken vandaag doen
pijn en veroorzaken een
vertrouwensbreuk**

Ook ik kan terugkijken op een gezegende geschiedenis in de 'vrijgemaakte' traditie. Maar ik ken ook mensen die getekend zijn door conflicten, hardheid en rigorisme. Terwijl br. Bolt zo genoot van het kerk-zijn, zijn anderen psychisch in de problemen geraakt door de atmosfeer in hun gemeente. Ik heb pastoraat bedreven aan mensen die jaar in jaar uit veroordeeld werden als 'niet goed gereformeerd' en met wie volgens mij zelfs verontrusten vandaag geen probleem meer zouden hebben. En hebben we wel eens nagedacht over het seksuele misbruik in pastorale situaties dat ook in dat 'ideale' verleden onder ons moet zijn voorgekomen? Toen werden ambtsdragers nog niet opgeleid met gebruikmaking van die vermaledijde mens-wetenschappen. Ze hadden misschien wat nuttige inzichten kunnen opdoen...

Correctie

Het is ongeloofwaardig wanneer je alle beweging over de ene kam van de afval scheert, zoals 'verontrusten' regelmatig doen. In dat grote pakket zitten zaken die ons bezorgd mogen maken. Maar het bevat ook gewone, noodzakelijke en goede correcties. Neem bijvoorbeeld de aandacht voor de menswetenschappen. Zolang zij de Bijbel niet opzij schuiven (het is niet minder dan *laster* wanneer Arntzen in het *ND* zomaar poneert dat dit aan de TU het geval zou zijn; komt u eens luisteren, zou ik zeggen), is het alleen maar goed dat mensen die met mensen werken iets van deze wetenschappen meekrijgen.

Zo kunnen er meer verbeteringen of correcties zijn. We hebben ooit massief en principieel veel Liedboekliederen of opwekkingsnummers afgewezen. Daardoor geldt het nu als afval wanneer ze toch ineens gezongen mogen worden. Ik deel de reserves bij sommige liederen die vandaag onder ons gezongen worden. Maar zou het misschien ook zo kunnen zijn geweest dat we vroeger op dit punt wat te hard en te massief hebben uitgehaald? Zo hebben onder ons ook confessionalistische accenten bestaan, waarin alleen maar in theorie maar nauwelijks in de praktijk enige ruimte tussen de belijdenis en de Bijbel zelf mogelijk was. Is het dan afval of juist een gezonde correctie als we nu iets meer ontspannen kunnen omgaan met het feit dat de belijdenis ook menselijke tijdgebonden elementen in zich draagt? Daar kun je zonnig rustig op wijzen zonder dat je daarmee de bijbelse leer die aan de orde is, onderuithaalt.

Agenda

In de vierde plaats kun je veel beweging onder ons zien als het verder ontwikkelen van wat we uit het verleden meekregen. Al direct na de Vrijmaking, leefde het besef dat rond tal van thema's het laatste woord nog niet gesproken was. Onder verantwoordelijkheid van Schilder werd daarover door R.H. Bremmer in *De Reformatie* uitgebreid geschreven. Het is vaak onbekend, ook onder 'verontrusten' die zichzelf zo graag op dit verleden beroepen. Zij zullen schrikken als ze horen welke thema's *toen* op de agenda zijn gezet: meer ruimte voor de mens nu de verkiezingsleer het verbond niet langer overschaduwde, meer aandacht voor gezonde vroomheid, geen bijbeluitleg waarbij dogmatische uitgangspunten de exegese voorbisslen, opnieuw doordenken van de leer, een verbeterde visie op het schriftgezag.

ga toch alstublieft niet mee met de versimpeling die vandaag het beeld bepaalt

Trimp heeft in 1969 nogmaals onderstreept dat we rond deze onderwerpen in de kerken nog lang niet klaar zijn en dat er hoognodig bezinning moet komen. Hij voegde daaraan ook onderwerpen toe. Er moest ook doorgedacht worden over 'hermeneutiek' (!), over de missionaire kant van het kerk-zijn, over moderne ethische onderwerpen, over de vragen rond schepping en evolutie, over het ambt en over de staat. Ja, inderdaad, toen allemaal al, hoezo postmodern...?

Intussen hadden anderen ook thema's op de agenda gezet. Al sinds de jaren '50 kwam de noodzaak in beeld om opnieuw na te denken over de kerkdienst en de liturgie. Ook de verhouding tussen de plaatselijke vrijheid en de landelijke gezamenlijkheid vroeg voortdurend aandacht. Hetzelfde gold voor de vragen rond de (ware) kerk en christelijke samenwerking in een tijd van toenemende secularisatie. Was de 'vrijgemaakte' correctie op Kuyper misschien te ver doorgeschoten?

Kennis

Vandaag zie je ook rond veel van deze punten bezinning. Er zijn soms andere opvattingen gegroeid. Bijvoorbeeld rond de leer van de kerk of de christelijke samenwerking is toch een scheut 'Kuyper' teruggekeerd. Liturgisch is er veel in beweging gekomen. Er groeit een beweeglijker kijk op het formuleren van de leer. Er bestaat aandacht voor geloofsbeleving. Mensen doen voorstellen op het lastige terrein van schriftgezag en hermeneutiek. De pendel in de verhouding tussen plaatselijke kerk en landelijk kerkverband slingert een beetje de andere kant op. En zo is er veel meer te noemen.

Het komt gewoon voort uit pure onkunde en een bekrompen idealisering en verabsolutering van een stukje verleden wanneer dit allemaal gezien wordt als typisch eigentijdse ontsparingen. Voor een belangrijk deel betreft het bezinning die de gereformeerde traditie altijd gekenmerkt heeft en die al tientallen jaren terug op de agenda was gezet. Misschien gaat daarbij het nodige mis. Misschien kan het beter. Maar de achtergrond van dit soort beweging mag niet eenzijdig gezocht worden bij een of andere hijgerige ambitie tot vernieuwen of bij 'de postmoderne tijdgeest'. Verontrusten klagen over het achteruitgaan van de kennis onder ons. Wat mij betreft doen zij dat nogal eens terecht. Alleen moeten zij zich eerlijk afvragen of het met hun eigen kennis zoveel beter gesteld is...

Bondgenoten

Wat wil ik dus maar zeggen? Ga toch alstublieft niet mee met de versimpeling die vandaag het beeld bepaalt. Niet alles onder ons staat op de ene noemer van 'trouw' tegenover 'afvallig', 'vernieuwers' tegenover 'verontrusten', supporters van het 'postmodernisme' en bestrijders daarvan. Er speelt veel meer tegelijk. We hebben afhankelijk van het onderwerp in geding allemaal meer bondgenoten en medestanders dan we met zulke versimpelingen in het achterhoofd denken. Mensen die je vanuit die versimpelde kijk al in het andere kamp had geplaatst, zijn bij nader inzien vaak toch je vertrouwen waard.

Prof. dr. Ad de Bruijne is hoogleraar Ethiek en Spiritualiteit aan de Theologische Universiteit te Kampen.

De woestijn in - met Johannes de Doper

Luid klinkt een stem in de woestijn.

Luk. 3:4

J.B. de Rijke ■

Wat betekent de oproep om de woestijn in te gaan? Aantrekkelijk ziet het er niet uit. Beelden van chaos en leegte krijg ik op mijn netvlies. De plek waar je in eenzaamheid en stilte afziet. Waarom roept Johannes daar? En wat laat ik achter als ik aan die stem gehoor geef?

Ooit riep God zijn volk de woestijn in. Tamelijk halsoverkop was men vertrokken. Later beseften ze dat ze vanwege de bevrijding uit slavernij van alles hadden moeten loslaten, waar ze toch behoorlijk aan gehecht waren geraakt. En juist toen ze tegen het tegenovergestelde opliepen, viel hen dat op. Droogte, geen water. Geen middelen om in je dagelijks voedsel te voorzien. De woestijn, dat is toch geen leven. Dat kost je je leven!

Dat is ook de woestijn in: loslaten. En wie het van tevoren nog niet besepte, kreeg dat in de woestijn van Johannes te horen. Soldaten, tolontvangers, joden met twee stel onderkleden (!), ze moesten hun levensstijl waarin het draaide om henzelf loslaten. En anderen moesten hun vertrouwen loslaten dat het automatisch met hen, als kinderen van Abraham goed zou komen.

De woestijn in betekent loslaten. Alles wat spreekt van civilisatie en een net en keurig leven. Maar in het licht van de woestijn ziet alles wat ik achterliet er anders uit. Omdat dat in het licht van het evangelie komt te staan. Dan ziet een geciviliseerd leven er in één keer toch wel heel eenzaam uit. Jij in jouw klein hoekje en ik in 't mijn. En is dat werkelijk het paradijs zoals men mij zo vaak wil laten geloven? Het was toch buiten het paradijs dat men elkaar vermoordde. De concurrentiestrijd van dit leven is op alle fronten 'extreme'. In de woestijn leer ik zien, of me in ieder geval afvragen, wat nu werkelijk chaos is. Maar ook wat werkelijk leven is. De woestijn in moet dus een stuk bezinning opleveren.

Ooit riep God zijn volk de woestijn in. En ver van waar ze vandaan kwamen, kwam Hij naar hen toe. Zomaar. Omdat Hij dat wilde. Om Israël zijn liefde te verklaren. Om zijn volk uit bevrijding te laten leven. Blijkbaar moest het daarvoor wel eerst de woestijn in. Dat Johannes de Doper datzelfde volk de woestijn in riep zal dus niet zonder reden zijn geweest. Pas als je los bent van een en ander kun je loslaten. Pas als je los bent van een en ander kun je je bekeren. Pas als je oog in oog staat met Gods liefde kun je oprecht vragen: Wat moet ik doen?

Het antwoord op die vraag is verrassend. Want ten diepste worden de mensen weer teruggestuurd. Terug naar waar ze vandaan komen. De woestijn is geen permanent toevluchtsoord. Weg van het leven en de verleidingen die er elke dag zijn. Maar blijkbaar kan ik dat dagelijks leven pas goed oppakken als ik het heb kunnen loslaten. Als ik weet van bekering. Als ik weet hoeveel God van mij houdt. Zo spreekt Johannes Gods woord tot het hart van Zijn volk. En God spreekt mijn hart aan als ik de tijd neem om de dingen van elke dag echt los te laten. Als ik God tot mijn hart laat spreken.

Breng mij bij u terug, laat mij terugkeren, want u, HEER, bent mijn God.
Jer. 31:18

Ds. Jan Bert de Rijke is predikant van de Gereformeerde Kerk te Krimpen aan den IJssel.

Grote mensen worden gedoopt als kinderen

“Dominee, u preekt zondag bij ons hè? Wij willen dan graag ons kind laten dopen. We hebben er een heleboel vrienden en kennissen en familieleden voor uitgenodigd. Zou u daar een beetje rekening mee kunnen houden?”

Want er zijn er nogal wat bij die niet meer in een kerk komen. Sommigen hebben nog nooit een kerkdienst meegemaakt. En dan komt dat oude doopformulier natuurlijk wel een beetje vreemd over, begrijpt u? Dat is toch wel wat ouderwets. Zou u daar misschien wat aan kunnen doen? En in onze familie zijn ook een paar zussen en een zwager die zich onlangs hebben laten overdopen in een evangelische kerk. Wat hebben we daar al een gesprekken over gehad! En weet u wel dat er in onze gemeente nogal wat mensen zijn die moeite hebben met de kinderdoop? Soms weten we haast niet meer wat we tegen hen moeten zeggen.

Misschien kunt u daar in de preek nog wat mee doen. Dat zou helemaal mooi zijn! Want we willen graag dat het een mooie dienst wordt. En dat al die mensen er echt wat van meenemen. Er komt ook een bandje. Dat zal ook alvast wat spelen voorafgaand aan de dienst. Kunt u ook een paar liederen laten zingen die daar bij passen? We hebben een speciaal lied voor bij de doop uitgezocht. Dat mag toch, hè? En o ja, het is bij ons de gewoonte, dat de kinderen van de kerk en van de crèche bij de doop naar voren mogen komen. Wilt u dat alstublieft niet vergeten, want de neefjes en de nichtjes rekenen er al helemaal op”.

J.T. Oldenhuis ■

Zo zijn onze manieren

Het komt misschien niet allemaal zo tegelijk voor. Maar elk element afzonderlijk wel. En soms wordt er door de ouders nog bij gezegd, dat ze zelf ook wel enige moeite hebben met de kinderdoop. Maar dat ze er toch voor gekozen hebben, omdat ze de kinderdoop toch echt wel mooi vinden en dat ze dat graag aan hun kind willen meegeven. Het positieve van dit alles is heel zeker, dat het moment van de doop van het eigen kind beleefd wil worden, heel erg beleefd, met héél de gemeente en met alle genodigden er om heen, kerks of buitenkerks, gereformeerd of evangelisch. En de dominee die preken moet, zal altijd weer opnieuw in al die elementen een uitdaging horen, de uitdaging om de boodschap van de kinderdoop zó te verwoorden, dat die alle aanwezigen raakt: de ouders in de eerste plaats, de hele gemeente inclusief de mensen die moeite hebben met de kinderdoop, de overgedoopte familieleden ook, en zeker de vrienden en kennissen die anders nooit meer een kerk van binnen zien. Ja, dat ze allemaal geraakt worden door de diepe, scherpe, grootse en geweldige boodschap van de kinderdoop: die kortste samenvatting van de boodschap van het hele evangelie.

De mooie dienst

Maar hoe maak je er een ‘mooie dienst’ van? Waar moet je dan beginnen? Waar eindigen? Welke liederen zul je dan uitzoeken? Welk formulier? Dat oude bekende formulier is inderdaad zo bekend, dat de kerkmensen er geen nieuws meer in horen. En het is ook zo oud, dat het de buitenkerkelijken haast niet meer kan bereiken. Als alles eens anders gezegd wordt, zullen de oren beter gespist zijn? Herhaling van altijd hetzelfde werkt sleur in de hand. Ja toch? Maar is het misschien toch ook zo, dat

het horen van bekende klanken rust geeft? Hoe krampachtig wordt het als alles altijd weer anders en nog mooier moet worden gezegd? Maar die lange zinnen die de geur van voorbije eeuwen afgeven, en die vele begrippen die de kleur van kerktaal hebben gekregen, komen die dan nog wel over bij de mensen die gewend zijn aan de ritmen van het bandje? Hoe breng je nu de boodschap van de kinderdoop, juist van de kinderdoop, zo dicht bij al die mensen, dat ze door de diepe betekenis ervan worden geraakt. Met een bijzonder lied? Door een paar gitaren? Of met wat mooi gevonden woorden in een preek? Of met nog maar een keer de vele schitterende argumenten die aangedragen zijn ter verdediging van de kinderdoop? Of toch met dat oude formulier? Wat is nu het beslissende punt? Wat zegt nu in één keer alles? Waar ligt de kern?

De beslissende woorden

Die ligt ten slotte in de eigen woorden van Jezus zelf, in dat ene zinnetje waarmee hij op het hoogtepunt van zijn optreden op aarde de apostelen de wereld in stuurde: *Mij is gegeven alle macht in hemel en op aarde; ga dus op weg en maak alle volken tot mijn leerlingen door hen te dopen in de naam van de Vader en de Zoon en de heilige Geest*. Alles wat daarna over de doop is geschreven, gedacht, vastgelegd of bediscussieerd, moet zijn anker vinden in deze woorden, of het is het mensenwerk, theologie, constructie, of door mensen bedachte gewoonte. In die woorden van Jezus moet het staan. En alleen dan is het overtuigend.

Je bent vuil, ieder is vuil

Daar stond hij, gewoon zoals hij altijd was geweest, een mens van vlees en bloed. Maar nu meer levend dan voorheen! Teruggekeerd was hij uit de dood op eigen kracht

ook nog: dat was het bewijs van zijn overwinning op de vijand die alles vernielt. Nu heeft hij werkelijk alle macht in hemel en op aarde. Dat is volstrekt nieuw en volstrekt uniek. En nu heeft hij zijn discipelen voor het laatst bij zich geroepen. Het is een speciaal moment. Dat voelen ze nu ze op hem toelopen. Het is ook een speciale plek: de berg waar hij vroeger zijn onderwijs heeft gegeven. Daar spreekt hij de indrukwekkende woorden die het hoogtepunt aangeven van zijn optreden op aarde: Mij is gegeven alle macht in hemel en op aarde. Dat is de nieuwe situatie. Hij heeft het eeuwige leven verdiend. En hij kan het uitdelen. Daar staat hij in al zijn grootheid: precies zoals hij al voor zijn geboorte is aangekondigd, de eeuwige zoon van David. Eindelijk de persoon, die het eeuwig koninkrijk zal hebben. En nu zegt hij, dat je daar alleen maar binnenkomt, als je gedoopt bent. Dus, als je schoon gemaakt wordt. Want dat is de doop: het ritueel van de reiniging. Als hij de doop als voorwaarde stelt voor de ingang in zijn koninkrijk, verklaart hij daarmee dat ieder vuil is. Je kunt niet bij God horen van je zelf. Niemand kan dat. Je komt zijn koninkrijk niet binnen zonder dat bijzondere paspoort. Dat is de duidelijke boodschap, die voor altijd verankerd ligt in deze woorden. Het is geen bedenksel van de discipelen, geen gewoonte die uitgedacht is door kerken, en ook geen theologie van gereformeerden. Het is de 'harde' boodschap voor alle volken waarmee Jezus zijn vertegenwoordigers de wereld in stuurt. Er wordt geen uitzondering toegelaten. Hij wil dat dit voor elke burger van zijn rijk zal gelden. Dat ritueel met water legt het eens voor altijd vast. Hij kiest het met opzet. Nergens scherper wordt duidelijk wie wij zijn: om bij God te mogen horen, moet je schoon gemaakt worden. Je kunt geen christen zijn, zonder dat te erkennen. Of die doop nu gebeurt door onderdompeling of met een handjevol water, dat maakt niet uit. Je moet schoon gemaakt worden.

Je wordt schoon, Hij maakt je schoon

Tegelijk is het méér: daar staat hij en hij schrijft maar niet iets voor als een voorbeeld om de mensen te leren wie ze zijn. Hij zegt: doop al die mensen die bij Mij komen, doop ze, laat ze voelen dat ze vuil zijn én schoon worden op mijn gezag. Hij zorgt er zelf voor dat ze schoon worden. Hij maakt ze schoon met mijn bloed. Zo zeggen we dat. Dat is een metafoor, beeldspraak, geijkt door het doordenken van de boodschap van de doop door de kerk in de loop der eeuwen. Het is kerktaal, helemaal. Maar intussen zet het zijn hele werk weergaloos trefzeker neer in één zin. En dat is ook nog een zin, die ten slotte zelfs een buitenkerkelijke kan begrijpen. Voor een vuil mens is er alleen leven bij God door de dood van Jezus. En nergens beter dan in dat simpele ritueel van de doop wordt dat duidelijk. Hij is degene die de mensen schoon maakt. Dat simpele gebaar met veel of weinig water zegt alles. Je kunt geen christen zijn, als je dat niet erkent: je totale afhankelijkheid van hem. Je moet kind worden. Elk groot mens dat gedoopt wordt moet kind worden. Het is de kortste samenvatting van heel het evangelie. Ja, in dat ene ritueel wordt het hele evangelie samengevat. Het is geniaal. Ja, hoe zou het ook anders, het is door Jezus zelf bedacht.

Dat oude formulier

Het bandje speelde. Er werden opwekkende liederen gezongen. Er heerste een bijzondere sfeer. De ouders en de hele gemeente werden welkom geheten en de familieleden en vrienden en kennissen kregen daarbij een extra woord van welkom als zeer gewaardeerde gasten. Er werden ook liederen gezongen waarin God werd geprezen als de zekerheid van allen die Hem vrezen, omdat ze mogen bouwen op de vaste grond van zijn beloften en zijn verbond. Indrukwekkend klonk dat. En het oude formulier werd gelezen. Want nergens beter dan in de gebeeldhouwde zinnen waaraan de geur van de eeuwen kleef, wordt de boodschap van de doop verwoord. Het werd hier en daar wat anders gezegd dan in de Oudnederlandse volzinnen, zodat het vertaalde Latijn niet over de hoofden van de hoorders zou heengolven als echo's uit voorbije tijden. Maar er werd ook gezegd, dat het allemaal al in die oude gebeitelde zinnen stond, trefzeker en scherp omlijnd: niets anders dan nauwkeurige uitleg van de eigen woorden van Jezus. Dat oude formulier is eigenlijk niets anders dan een 'preek' over de tekst van Matteus 28:19. Een christen kan niet zonder de doop. En als hij gedoopt wil worden, moet hij eerst kind worden. Wij worden allen, groot en klein, als kinderen gedoopt. En daarmee moeten we als volwassenen aan het werk.

Elke christelijke doop is een kinderdoop

"Wij kunnen in het rijk van God niet komen of wij moeten opnieuw geboren worden. Dit leert ons de onderdompeling in of de besprenkeling met het water". Dat is de 'leer van de doop'. Het is zo bekend. Het is zo scherp. Het zegt alles. Het is een waarheid die alle hoogheid afbreekt en tegelijk de enige waarheid die rust geeft. Het is ook een waarheid die telkens weer zal moeten worden herhaald, omdat het verwateren ervan altijd het begin is van een totaal andere spiritualiteit dan die van het rijk van deze Koning. Je komt niet in zijn rijk als 'groot mens'. Je komt alleen maar binnen als je je vuilheid erkent en aanvaardt dat je door hem 'gewassen' moet worden. Je komt alleen maar binnen als kind. Elke volwassene die gedoopt wordt, wordt gedoopt als een kind. En wie alleen maar als 'groot mens' gedoopt wil worden, is met iets anders bezig dan met de doop die Jezus heeft ingesteld. Ook als 'grote mensen' gedoopt worden, ontvangen ze een 'kinderdoop'. Elke christelijke doop is een kinderdoop.

Ds. Jan Oldenhuis is emerituspredikant van de Gereformeerde Kerk te Groningen-Helpman.

Politiek naar Gods wil

Om te beginnen luisteren we naar Prof. De Bruijne (in zijn artikel over Obama en de politiek in het algemeen, 22 november). “Politiek bestaat niet om de samenleving of de wereld langs politieke weg een beetje christelijker te maken. Politiek bestaat ook niet om te zorgen voor een betere, gelukkige wereld.

P. Houtman ■

God gebruikt politiek gezag om de aarde leefbaar te houden, en om het kwaad nog enigszins te beteugelen”. Om “...te zorgen voor kleine oases van tijdelijke zegen, eilandjes van hoop, tijden van ‘opademen’ zegt de Bijbel.” “...Van tijd tot tijd...” “...Al in deze oude en diepgaand gebroken wereld...”

Inderdaad, we moeten geen utopische verwachtingen hebben van de politiek. We moeten weten hoe laat het is op Gods klok. Deze oude wereld zal ondergaan onder zijn oordeel om plaats te maken voor de nieuwe. In dat licht moeten we de toestand van de wereld telkens opnieuw bekijken.

Maar betekent dat dat politici ‘een betere, gelukkige wereld’ niet als leidend visioen voor ogen zouden mogen houden en hun beleid daarop richten? Wie zegt dat God niet zou willen dat de oases (soms) groot zullen zijn, de ‘tijd van rust’ (NBV) en tijdelijke zegen generaties lang zouden duren, en de eilandjes van hoop voor menselijk besef wel continenten lijken? Het breekt ons altijd weer bij de handen af, maar moet dat ook ons uitgangspunt zijn? Moet het doel van de overheid niet zijn: vrede en veiligheid, gerechtigheid en barmhartigheid, en vrijheid?

Gods bedoeling bevorderen

En zou het niet wenselijk zijn dat de overheid ernaar streeft om, als het kan (!), de samenleving ‘een beetje christelijker te maken’? In het verleden is dat ook gebeurd, en in sommige gevallen was dat goed. We kunnen denken aan Constantijn, Karel de Grote, Calvijn, de Nederlandse overheden rond 1600, en Kuiper. De uitdrukking ‘een beetje christelijker te maken’ is een beetje los, klinkt voor mijn besef ook een beetje ironisch. (In een Reformatie-artikel, niet-wetenschappelijk, heeft dat een plaats.)

Beide doelen, ‘tijden van verademing’ en ‘meer christelijk maken’, hangen misschien nauw samen. In Petrus’ pinkstertoespraak, waar die uitdrukking ‘tijden van verademing’ (vertaling 1951) voorkomt, volgt direct: “...En zal hij de Messias zenden die hij voor u bestemd heeft. Dat is Jezus...” Het klinkt misschien allemaal niet zo actueel in onze eeuw van secularisatie. Maar we waren op zoek naar de diepe adem van de Bijbel, Gods woord voor alle eeuwen, om dan vervolgens op de actualiteit in verschillende situaties in te spreken. Zou de overheid er niet wijs aan doen als ze gerechtigheid en barmhartigheid bijbels laat kleuren, en invult? Dat deze wereld diepgaand gebroken is, is nooit Gods bedoeling geweest, en is ook nu niet zijn bedoeling. Het is niet iets om ons bij neer te leggen als een voldongen feit. Dat is iets om onder te zuchten. En zo mogelijk iets aan te doen. God is ermee bezig om deze zelfde wereld te verlossen van die diepe gebrokenheid! Daarvoor heeft het kruis er gestaan, en stonden de voeten van de Opgestane in de graf-tuin! Daarom roept de Bijbel ons op om goed te doen, een constructieve bijdrage te leveren in deze wereld.

daarom roept de Bijbel ons op een constructieve bijdrage te leveren in deze wereld

Zouden we niet - eenvoudig samenvattend - kunnen zeggen dat de overheid erop uit behoort te zijn om de samenleving een beetje meer aan Gods bedoeling te laten beantwoorden? Waarbij ik even in het midden laat of dat altijd zo nadrukkelijk het label ‘christelijk’ zou moeten dragen.

De tegenwerpingen staan al lang klaar. Het gevaar dreigt dat je als overheid je eigen visie gaat vereenzelvigen met Gods bedoeling. Dat je die gaat verabsoluteren en opleggen, en daarvoor veel schade aanricht. De geschiedenis levert daar genoeg voorbeelden van: bekeringen met geweld, Karel de Grote, Cromwell, de onderdrukking van Rooms-katholieken in protestantse staten. Daarachter ligt het gevaar van idealisme: alsof wij in staat zouden zijn om naar een ideale samenleving toe te manoeuvreren.

Kort een paar opmerkingen daarover. In de *eerste* plaats: veel slechte praktijk weerlegt op zich goede theorie niet, en speciaal goede ethiek niet. In de *tweede* plaats: idealisme en realisme zijn niet met elkaar in tegenspraak. Je kunt een visie hebben over waar je naar toe wilt en er tegelijkertijd oog voor hebben hoe ingewikkeld en weerbarstig de realiteit is. Een vergelijking met andere gezagsrelaties kan dat weer verhelderen. In de *derde* plaats: het doel heiligt de middelen niet. Niet alleen het doel is beslistend, ook de stijl waarin je dat nastreeft. Ik heb het al gehad, en ga het nog verder hebben over het beeld van Christus dat iedereen, ook de overheid, zou moeten vertonen.

'Iets extra's'?

Daarmee komen we bij het laatste item: de *norm*, of het richtsnoer voor de politiek. Het is waar dat God regeert ook via niet-christelijke regeerders. Het is ook waar dat het voor hen voor alles aankomt op vakbekwaamheid. "Liever een niet-christelijke politieke gezagsdrager die zijn politieke vak verstaat dan een oprechte christen die blijft steken in goede bedoelingen, stevige normatieve taal of mooie woorden", om met Prof. De Bruijne te spreken. Dat geldt in ieder beroep, ook dat van bakker of leraar. Christenen gunden middenstanders van hun eigen gezindte meermalen de klandizie uit broederlijk-zusterlijke solidariteit en barmhartigheid, maar al zuchtende over de kwaliteit. We hebben het liefst gereformeerde scholen! Maar die streven dan ook wel naar onderwijskwaliteit, en daar ziet de overheid terecht op toe.

Voor staatslieden (hoe zeg je dat 'inclusief?') en politici omvat vakbekwaamheid zaken als een brede blik, visie, een evenwichtig oordeel, emotionele stabiliteit, het vermogen om belang en urgentie van problemen te wegen en om prioriteiten te stellen, dossierkennis, openheid ook voor onwelkome informatie, gevoel voor de feitelijke krachtsverhoudingen, inschattingsvermogen voor de gevolgen van hun wetten en maatregelen, tact, uitstekende gebektheid en andere communicatieve vaardigheden, gevoel voor timing, doortastendheid. Dat zijn allemaal dingen die je niet per definitie bij christenen meer aantreft dan bij niet-christenen. Maar dat alles wil niet zeggen dat christen-zijn bij een politicus 'iets extra's' is, dat komt na 'de

basis' 'of ze nu wel of geen christen zijn, ze moeten doen waarvoor ze bestaan', zoals De Bruijne zegt. Hij zegt veel goede woorden over hoe waardevol het is als een politicus christen is, en daar zullen we het van harte over eens zijn. Maar ik zou liever willen zeggen: als ze christen zijn, komt het allemaal op zijn juiste plaats te staan.

Naar de wortels

De Bruijne en zijn collega-theologen kennen de spreuk 'Fides quadrat intellectum': het geloof brengt het verstand tot zijn juiste proporties, in zijn juiste vorm, als een steen die door een steenhouwer wordt bewerkt, zodat het zijn juiste plaats kan innemen. Intellect zonder geloof is losgesneden van zijn wortels, precair, hachelijk, geïsoleerd en vatbaar voor misbruik. Wetenschap heeft zijn hoogste vlucht genomen in een christelijke cultuur. Dat betekent niet dat er niet vele niet-christelijke intellectuelen zijn die beter werk leveren dan hun christelijke collega's. Maar toch: pas door het geloof zal het 'klikken' tussen het wezen van de mens, zijn diepste bestemming, en zijn functioneren in de wereld, zijn wetenschappelijke arbeid.

als die wortels worden veronachtzaamd blijkt er van alles mis te gaan

Dat geldt in elke professie. Verpleegkundigen hebben een professionele opleiding nodig; maar ziekenhuizen en zorgstelsels daaromheen hebben een hoge vlucht genomen vanuit christelijke barmhartigheid, in dat deel van de wereld waar het christendom zijn vleugels heeft uitgeslagen; en als die wortels worden veronachtzaamd blijkt er van alles mis te gaan. Ondernemers hebben visie nodig voor hun markt en hun product, bankiers moeten risico's kunnen inschatten, maar er blijkt toch gemakkelijk scheefgroei te ontstaan zonder de waarschuwing tegen hebzucht en Mammondienst.

Zo ook: 'Fides quadrat politica': het geloof biedt het uitnemende kader en de structuur voor de politiek. In een christelijke cultuur, in de loop van de eeuwen, is de scheiding van machten en democratie tot ontwikkeling gekomen met haar 'checks and balances'. In een christelijke cultuur is corruptie het meest teruggedrongen, en dienend leiderschap van politici het meest ontwikkeld.

Geestelijk en burgerlijk goed?

Mij valt een overeenkomst op - bij alle verschil - tussen de visie van het GPV en die van De Bruijne. Het GPV zei: Een bestuurder moet de naam van God in het publieke leven te pas

brengen; daarbij doet het er niet toe of hij christen is. De Bruijne zegt: Een bestuurder hoeft nog geen christen te zijn (al zou dat wel het mooiste zijn), als hij maar zijn vak goed uitoefent. Daar tussenin (in tijdsvolgorde) staat J. Douma, die onderscheid maakte tussen de 'grote vrede' die je krijgt door het geloof, en de 'kleine vrede' die het waard is om na te streven in het maatschappelijke leven. Samengevat: er wordt een wezenlijk onderscheid gemaakt tussen geestelijk en burgerlijk goed.

Ik heb dat nooit overtuigend gevonden. Er zijn twee regimenten, twee regeerwijzen: door middel van de kerk, en door middel van de politiek. Maar het is één... niet alleen één God die regeert, maar ook één Heer, Jezus Christus. (Al vroeg is op het GPV de kritiek uitgebracht dat het koningschap van Christus wel wordt genoemd, maar te weinig doorklinkt.)

in beide gevallen proberen christenen Gods wil te verstaan

We kunnen de wortel van het onderscheid nog verder traceren in de geschiedenis van de theologie, tot op de Reformatie. Er wordt traditioneel onderscheid gemaakt tussen het 'eerste' en het 'derde gebruik van de wet'. De volgorde is praktisch. Onder het eerste gebruik van de wet verstaat men het gebruik door de overheid in de samenleving: zij handhaaft de wet dat mensen niet doden, niet stelen enzovoort. Het derde is dan het gebruik van de wet als 'regel der dankbaarheid': hoe moeten wij, als christenen, als verlost mensen leven? Het tweede is het gebruik als 'kenbron van onze ellende': de wet laat zien hoe zondig we zijn.

Het onderscheid tussen het tweede en derde gebruik, bekend uit de Heidelbergse Catechismus, is nu niet aan de orde. Maar moeten we het eerste en het derde wel zo duidelijk scheiden? Natuurlijk, de achtergrond is het belangrijke onderscheid tussen staat en kerk; tussen het ambt van de overheid en dat in de kerk. Maar toch: in beide gevallen proberen christenen Gods wil te verstaan, voor het persoonlijk leven en net zo goed voor het samenleven. In beide proberen ze die zelf te gehoorzamen en te bevorderen dat anderen die ook erkennen en gehoorzamen. Het gaat niet alleen over de beide terreinen kerk en staat, maar over ieder christen in de positie waarin hij is geplaatst. De overheid streeft gehoorzaamheid aan Gods wet na in haar wetten en rechtspraak, de kerk in prediking, pastoraat en catechese, maar ook de leraar in zijn klas, de ondernemer in zijn bedrijf, en zo ook andere christenen in hun persoonlijk leven en in hun omgang met hun medemensen. Politici en andere christenen zijn geroepen zout te zijn en zo door te werken in de samenleving.

Er is maar één wetgever, en dat is God, de Vader van Christus; of degene die waarden en normen respecteert hem nu erkent of niet. Er is één goddelijke wet voor alle mensen, hoe verschillend die ook moet worden toegepast door verschillende mensen in verschillende situaties. Er is er maar één die wijsheid kan geven; of mensen die nu van hem verwachten of niet - de Geest van wijsheid, de Geest van Christus. En dus is het niet maar iets extra's, maar essentieel om hem daarvoor te danken en dat van hem te verwachten. Regeerders hebben *roepingsbesef* nodig; er is er één die hen roept, ook al kan dat zijn door middel van mensen. Ze hebben *ambtsbesef* nodig: besef van het ambt dat God ze oplegt. *Verantwoordelijkheidsbesef*; er is er één tegenover wie ze uiteindelijk verantwoording schuldig zijn.

"Wij moeten allen voor de rechterstoel van Christus verschijnen, zodat ieder van ons krijgt wat hij verdient voor wat hij in zijn leven heeft gedaan, of het nu goed is of slecht". Dat geldt voor alle mensen, ook voor politici, of ze nu christen zijn of niet. Daarom geeft de apostel ook voor alle mensen het voorbeeld als hij daaruit de conclusie trekt: "Daarom ook stellen wij er een eer in te doen wat God wil, zowel in dit bestaan als in ons bestaan bij hem" (2 Kor. 5:9 en 10). Dat is een lijn die loopt van dit diep gebroken bestaan naar de grote toekomst.

Het goede zoeken

De wet voor de politiek is integriteit, vreedzaamheid, rechtvaardigheid, barmhartigheid, zorgvuldigheid, dienende inzet, naar het beeld van God - naar het beeld van Christus, de gekruisigde zoon van God. Tegenover alle egoïsme, machtswellust, twistzucht, corruptie, uitbuiting en onderdrukking. Religie, ethos en vakbekwaamheid liggen in elkaars verlengde, ook al heeft niet iedereen alles, of alles even sterk en even duidelijk.

Ik begon deze artikelen met een verwijzing naar 1 Petrus: zoek het goede voor de samenleving waar je deel van uitmaakt. Het is gekunsteld om daarbinnen te onderscheiden tussen geestelijk en burgerlijk goed, alsof het in de samenleving aankomt op het burgerlijk goede en het geestelijke daarbij minder relevant zou zijn.

Het is waar dat er in het maatschappelijk verkeer prioriteiten zijn. Armen hebben in de eerste plaats eten, onderwijs en recht nodig. Klanten dien je met een goed product. Leveranciers behoor je in de eerste plaats op tijd te betalen. Ondernemers hebben kapitaal nodig om te investeren. Overheden zijn gebaat met steun en constructief-kritisch meedenken; zo draag je bij aan de politiek. Natuurlijk begin je niet altijd en overal met evangeliseren. Maar dat betekent niet dat evangelisatiewerkers niet overal een even dringende boodschap hebben, tot in paleizen en ambtswoningen toe.

Woorden en daden

Wil je graag dat overheden publiek belijdend christen te zijn? Dat benadrukte het GPV, en daar gaat het nu over rond Obama. Daar verlang je vooral naar als het fatsoenlijke mensen zijn, toegewijd aan hun werk, maar de publieke invloed van het christendom is aan het tanen. We luisterden met spanning naar de kerstboodschappen van de koningin - zou ze iets van het evangelie laten doorklinken? We waren blij toen Beatrix bij haar ambtsaanvaarding er meer van liet horen dan haar moeder. We zijn blij dat we toch nog iets over gebed horen aan het eind van de troonrede. In sommige burgerlijke gemeenten in Nederland is het ambtsgebed nog op zijn plaats; niet zo lang geleden hebben ergens niet-christelijke raadsleden de burgemeester gekapitteld omdat hij zonder slotgebed de vergadering had beëindigd alleen omdat hij ontschuld was.

Maar het kan ook andersom zijn: christendom wel in woorden maar niet in daden. Om in de sfeer van het actuele Amerikaanse presidentschap te blijven, neem ik president Bush jr. als voorbeeld. Hij beleed dat hij een 'born-again Christian' was. Veel van onze broeders en zusters hebben destijds ook voor een tweede ambtsstermijn op hem gestemd omdat hij dat meer was dan zijn rivaal, Kerry. Toch hebben we, zonder over het hart te oordelen, zijn politiek gevolgd met tal van reserves: over zijn inval in Irak, over Guantanamo Bay en dergelijke, minder publiciteit krijsende detentiecentra. Het kan natuurlijk nog veel erger. Er zijn 'christelijke' vorsten geweest die de naam van Christus grote schade hebben gedaan: hun onderdanen, christenen en niet-christenen, hebben onder hen gezucht. Het ligt voor de hand dat die onderdanen in de eerste plaats naar goed beleid verlangden, en daarna pas naar belijdenis van de kant van de overheid.

de context is het gebed voor alle mensen

Als de overheid niet meer christelijk is, wordt het inderdaad op de duur ongerijmd om nog van haar te verlangen dat ze de naam van God in de mond neemt. Dat regeerders een Opperwezen erkennen, zegt niet altijd zoveel. Dat doet president Mugabe ook: "God heeft mij hier geplaatst, alleen God kan mij hier weg krijgen". Weinigen zullen dat vroom vinden.

In een niet-christelijke samenleving

Meestal zal het geen van beide zijn: overheden zullen zich geen christen noemen en ook in hun beleid bar weinig van het beeld van Christus laten zien. Dat is gewoon in deze wereld die werelds is. Het is niet normaal, in de zin van: overeenkomstig de norm.

In zulke situaties zijn de boeken van het Nieuwe Testament geschreven. Romeinen 13 spreekt over de taak van de overheid, niet in de eerste plaats om de overheid haar taak voor te houden, maar om de onderdanen ervan te doordringen hoe ze, naar Gods bedoeling, van overheidsbeleid profiteren, hoeveel kritiek daar ook op mogelijk is. Je koopt en verkoopt toch met de valuta van de keizer?, beduidde de Here Jezus. Hij zorgt toch voor een stabiel monetair-economisch klimaat?

Onder zulke god-loze overheden ontvouwt het Nieuwe Testament een wijd perspectief.

1 Timotheus 2 leert ons voor ze te bidden. Niet omdat we zoveel van ze houden - de context is niet een Oranjehuis dat veel voor de Gereformeerden betekend heeft, of royalty met glamour die boeit en prinsesjes die vertedering oproepen. De context is het gebed voor alle mensen: het moet zich zelfs uitstrekken tot mensen die voor ons besef heel ver van ons af staan en waar we niet zelden onder zuchten. Dat gebed beoogt niet alleen goed gedrag en goed beleid van die mensen, of aangename omstandigheden. Het heeft een wijde horizon: "...God, die wil dat alle mensen worden gered en de waarheid leren kennen". Diezelfde mensen van vers 1 en 2! Je eert je politici het diepst, je besteedt de meest hartelijke naastenliefde aan ze, als je bidt voor hun bekering en behoud. Moge God ze genadig zijn! Bij die regeerders geldt dan dat hun bekering grote invloed kan hebben op het welzijn en de mogelijke bekering van hun onderdanen. Maar zij zelf, met hun eigen bekering, zijn daarbij niet tussen haakjes geplaatst.

Dat gebed, van vaak vervolgde christenen, werd verhoord! Die houding in de samenleving droeg vrucht. De keizer, Constantijn, bekeerde zich en werd christen! Historici mogen kanttekeningen plaatsen bij zijn motieven en overwegingen, maar in ieder geval: hij werd christen. Een latere keizer ging op de knieën toen een kerkelijk ambtsdrager hem vermaande over het gebruik van buitensporig geweld.

(De keizer was Theodosius, de pastor bisschop Ambrosius.)

Inderdaad, dat was Gods bedoeling. Dat moest de keizer doen, net als andere mensen: christen worden.

En wat moest hij toen? Hij was nu eenmaal keizer! Wat moeten regeerders? Ze moeten, net als andere mensen, het beeld van Christus vertonen. In woord en daad. In hun professie en in hun confessie. En het goede, dat wat God goed vindt, bevorderen in hun samenleving. Naar vermogen. In hun positie, met de middelen die ze daarin ten dienste staan.

Drs. Piet Houtman is predikant en docent theologie in dienst van De Verre Naasten.

‘Inclusief preken’

Méér dan alleen maar een wat ongelukkige term?

Oppervlakkige kennismaking met het begrip ‘inclusief preken’ of ‘inclusieve eredienst’ deed mij aanvankelijk denken: “Het is niet meer dan een ongelukkig gekozen term om een volstrekt logische liturgische sensitiviteit aan te duiden. Een sensitiviteit die zich vanzelfsprekend ontwikkelt in elke missionaire situatie”.

G. Riemer ■

Een oud probleem

Op de ‘oude’ zendingsvelden hebben zendelingen veel te maken gehad met het probleem waarvoor ‘inclusieve prediking’ de oplossing aanreiken wil. Welk probleem? Dit: wanneer door de verkondiging van het evangelie een kleine gemeente van christenen ontstaan was, veranderde daarmee principieel de aard van de samenkomsten op zondag. Vanaf dat moment was er immers een gemeente, hoe klein ook, die de Here mocht aanroepen als zijn volk, zijn eigendom, zijn kinderen. Na hun doop zonderden deze jonge gemeenten zich meestal (in sommige gevallen wel) niet af om apart als groep samen te komen en hun God te ontmoeten. Wanneer de kerkklok luidde stroomde de dorpsbevolking toe zoals in de tijd vóór de eerste doop. Christenen én niet-christenen kwamen in de kerk bij elkaar in een veelkleurige mix van hoorders. Voor de gedoopten met hun kinderen werd ook geen apart vak gevormd. Ze zaten verstrooid tussen de bijeengekomen mensen, naast niet-christenen: animisten en verstopte heidenen, mensen met een wereldbeeld waarin afgoderij, veelwijverij, vrouwenmishandeling, dierenmishandeling, kannibalisme en stammenoorlog tamelijk normaal waren¹. Slechts bij de viering van het avondmaal werd (even maar) de aparte positie van de gemeente zichtbaar in de eredienst. Zij die Christus hadden aangenomen, kwamen naar voren om het teken en zegel van hun geloof te ontvangen in brood en wijn. Alle anderen (vaak de meerderheid van het totale aantal aanwezigen) bleven achter in de kerkbanken - en keken toe.

Stekeblind

Als voorganger moest je wel stekeblind zijn om vanaf de dag van de eerste doop alleen nog maar de christenen aan te spreken in de verkondiging. Dat kwam eenvoudig niet bij je op. Vandaar dat ik het hierboven over een *vanzelfsprekende* sensitiviteit had. Natuúrlijk verkondigde je in deze bijeenkomsten het evangelie op een wijze die aanspreekt en aanspoort om enerzijds Christus te blijven vasthouden en nog beter te leren kennen (de christenen) en om anderzijds Christus aan te nemen (de niet-christenen). Je ontdekt dat een goede christocentrische preek de méns aanspreekt in zijn diepste nood, christenen én niet-christenen. Vanwege die basale gelijkheid kun je christenen *inclusief* niet-christenen aanspreken met de boodschap van het evangelie: de gerechtigheid in Christus en een leven dat daarbij past. Maar die éne aanspraak is niet lang vol te houden in de eredienst. Die doet geen recht aan de situatie. Dat loopt uit op vooral een overschaduw van de bijzondere staat van de gemeente van Christus. De zendelingen waren zich daarvan bewust. Ze zochten naar vormen voor een benadering die enerzijds de samengestelde missionaire situatie uitbuitte voor de voortgang van het evangelie, en anderzijds recht deed aan die bijzondere positie van de jonge gemeente voor het aangezicht van God en in de wereld (de dorpsamenleving).

Met twee woorden spreken?

Vanuit de hemel gezien lag het niet voor de hand het woord *inclusief* als sleutelwoord voor die benadering aan te nemen. Dat is althans niet het eerste woord dat bij mij opkwam, inte-

gendeel. Kun je bijvoorbeeld in die nieuwe situatie de zegengroet ongereserveerd uitspreken? De principieel verschillende status van beide groepen dwong eerder tot vormen die dat verschil respecteren en accentueren. Bijvoorbeeld door een onderscheiden aanspreken van beide groepen, een spreken met twee woorden. Dat betekende echt niet dat de woorden gesproken tot de gemeente geen effect hadden op de niet-christenen, en omgekeerd. Ook betekende het niet dat de 'twee woorden' altijd geëxpliciteerd werden, bij voorkeur zelfs niet. Je voelde in veel dingen intuïtief dat je beide groepen inclusief kon benaderen; tegelijk was je je bewust van het verschil, van de spanning, van het proces. En heel vaak moest je inderdaad duidelijk met twee woorden spreken: een woord voor de gemeente én een woord voor de ongelovige aanwezigen.

De verschillende status van enerzijds de groep christenen als gemeente en van de groep nog-niet-christenen, en de consequenties van dat verschil voor de eredienst werden in rekening gebracht. Hier ligt essentiële denkstof voor kerkplanters die de termen 'inclusive preaching' en 'inclusive worship' bijna sloganmatig in hun visie opnemen. Is het een ongelukkig gekozen term om de liturgische complexiteit van de missionaire gemeente het hoofd te bieden, of is het meer dan dat? Of biedt het concept inclusive worship inderdaad een goede vorm en misschien zelfs een voorwaarde om een kerk missionaire kracht te geven?

Tim Keller

Om deze vraag te beantwoorden komen we vanzelf bij Tim Keller terecht. Deze internationaal hoog gewaardeerde *senior pastor* van de *Redeemer Presbyterian Church* in New York, heeft het spreken over 'inclusive preaching' vaart en inhoud gegeven binnen de gereformeerde theologie. De kerk(her)planters in onze kring (we denken met name aan de projecten in Amstelveen en Amsterdam) laten zich positief inspireren door deze erudiete theoloog. Een voorbeeld daarvan zagen we onlangs in het helder geschreven artikel van Theodoor Meedendorp *Missionair gemeente zijn kan niet zonder geestelijke vernieuwing*³. Het loutere feit dat de term bij Tim Keller vandaan komt, beantwoordt natuurlijk direct mijn vraag of hier misschien sprake kan zijn van een ongelukkig gekozen term. Nee dus. Dat kun je bij een theoloog van dit formaat wel uitsluiten. Wat dan wel? Als beginnend⁴ ontdekkingsreiziger in de wereld van Keller probeer ik die vraag te beantwoorden. En het antwoord te bevragen. Een riskante onderneming, maar als er hier te lande leerlingen van Keller zijn die mij willen corrigeren dan hoor ik het wel. Het gesprek is actueel⁴ en de belangen zijn groot; daar gaat het om.

'Inclusive'

De kernvraag is: als het dan geen ongelukkig gekozen term is, wat zit er dan achter en in dat woord 'inclusive'? Wordt het ingegeven door een theologisch inzicht, of is het niet meer dan een term om een missionaire methode aan te duiden? Het is in elk geval een woord om de missionaire potentie van liturgie en homiletiek te vormen en te versterken. Het gaat in de praktijk vooral om het omgaan met stijl, cultuur, taal, thema's, muziek, etc. Dat alles kan en moet (als je missionair effectief wilt zijn), aldus Keller, zó ingericht zijn dat de buitenstaanders die een dienst meemaken zich gelijkelijk aangesproken voelen als de aanwezige christenen. Dat is goed mogelijk, want beide groepen maken deel uit van dezelfde cultuur. *"Missionair zijn betekent dat je als kerk alles doet en zegt in het bewustzijn dat de overgrote meerderheid van je eigen cultuur niet-christelijk is"*, zoals Theodoor Meedendorp in zijn artikel Keller citeerde. Als het dat alleen maar is (een soort culturele sensitiviteit) dan zou je kunnen zeggen: op zich is dit niet meer dan een variant van *contextualisering* (de term in de missionaire wetenschap om culturele aanpassing te waarborgen⁵, of van *laagdrempeligheid* (in alle toonaarden bedongen in traditionele kerken en bezongen in evangelische), of van *seeker-sensitive services* (Willow-Creek). Waarin onderscheidt zich Kellers 'inclusive worship' dan van deze benaderingen? Er blijkt een vrij vergaande theologische visie achter de keuze voor deze term te liggen. Kellers artikel 'Preaching in a Post-Modern City' laat dat zien.

'The default mode of the human heart'

Kenmerkend is dat Keller de schijnwerper *niet* vooral op de buitenstaanders richt, maar op de kerkmensen zelf. Om een inclusieve benadering van christenen en niet-christenen te legitimeren moet je niet inzoomen op de verschillen, maar op de overeenkomsten tussen beide groepen. Heb je die in kaart gebracht, dan kun je ze op grond daarvan gelijk behandelen. Welnu, beide groepen hebben het evangelie van Christus hard nodig: "Het evangelie is niet alleen de enige weg tot behoud, het is in alles ook de oplossing voor elk probleem en de weg om voortgang te boeken in elk stadium van christelijk leven", aldus Keller. Door alles heen gebruikt Keller een bepaalde beoordeling van het kerkelijke collectieve en individuele leven als argument om christenen (laat ik het wat onvoorzichtig zo zeggen:) op niet-christenen te laten lijken. Dat leven van mensen en gemeenschappen die Christus hebben aangenomen dreigt steeds weer te verzanden in niet meer dan 'religie', het tegenovergestelde van 'evangelie'. Evangelie is 'God heeft mij aangenomen, en daarom gehoorzaam ik'. Religie kenmerkt zich echter door het principe

‘Ik gehoorzaam en daarom neemt God mij aan’. Dit kenmerk van religie, aldus Keller (waarbij hij aansluit bij Luther) ‘is de uitgangspositie van het mensenhart’ (is the default mode of the human heart). Die hardnekkige neiging om steeds weer terug te keren tot religie en om de kern van het evangelie (niet door onze werken, maar door genade alleen) met de voeten te treden, dát is een belangrijk verbindend motief. Het verbindt christenen in hun diepste neigingen met niet-christenen. Christenen neigen tot legalisme, wetticisme, moralisme. Meedendorp⁶ verwoordt in zijn artikel deze visie aldus: “...‘oudste zonen’ die net zo verloren zijn als ‘jongste zonen’, maar dat vaak van zichzelf niet door hebben. Die hun christelijk religieus gedrag vaak gebruiken om zelf de controle te houden en op die manier God hen iets verschuldigd te laten zijn. ‘Kijk eens wat ik gedaan heb... nu moet U wel...’ Die het maar wat moeilijk vinden werkelijk van genade te leven.” Met ‘oudste zonen’ bedoelt hij (in navolging van Keller) mensen die gemakkelijk verzanden in legalistische religie; daarvan zouden er veel in de christelijke gemeenschappen te vinden zijn. De ‘jongste zonen’ zijn de binnenkomers, de zoekers, de nieuw- of terugkomers die nog ‘gospel driven’ zijn. De prediking van het evangelie van genade overwint legalisme en moralisme (maar ook de tegenhanger daarvan, relativisme - daar gaan we in het kader van dit artikel niet nader in) en dát is een boodschap die christenen én niet-christenen boeit. Deze laatste groep ziet dan bovendien hun beeld van wat de christelijke kerk is (een gemeenschap die haar heil vindt en verkondigt in moralisme) verrassend positief veranderd worden. En dat trekt aan.

Verkeerde beeldvorming?

Op het gevaar af te worden gerangschikt onder de ‘oudste zonen’ die één en ander niet doorhebben, vraag ik mij af of de beeldvorming die hier van het christelijke leven gegeven wordt wel juist is. Ik kan niet goed voor Keller redeneren, want hij refereert aan een kerkelijke context die ik onvoldoende ken. Toch is het een belangrijke vraag, want ik krijg de indruk dat het wel of niet accepteren van deze kenschets van christelijk leven een voorwaarde is voor inclusieve prediking. Klopt het ook voor mijn eigen kerkelijke context? Mijn antwoord op die vraag is een stellig *nee*. Natuurlijk ontken ik niet de algemeen menselijke neiging tot wetticisme. Ook niet dat *legalism* (het basisprincipe van religie: ‘do ut des’) zich in allerlei jasjes binnen het gereformeerde leven zal willen nestelen. De duivel weet zijn wegen wel te vinden om de genade te verduisteren. Maar kenmerkt ‘oudste-zonen-gedrag’ met het daarbij horende legalisme en (ten diepste) *ongeloof* in het evangelie van de genade ‘mijn’ gereformeerde kerken? Als dat zo zou zijn (maar dat is mijns inziens niet zo), dán zou je een raakvlak tussen christenen en niet-christenen hebben en ruim

baan voor een inclusieve prediking. De zonde van het ongeloof (‘the sin under all sins’) verbindt christenen en niet-christenen tot één tweezijdige doelgroep voor de doorgaande verkondiging van het evangelie. Ze kunnen gelijktijdig en gelijkluidend aangesproken worden. Ik heb echter deze vraag voor Meedendorp, die in de Nederlandse kerkelijke setting opereert: waar vind je broeders of zusters in onze kerken die, bewust of onbewust, zelf de controle willen houden en God hen iets verschuldigd willen laten zijn. ‘Kijk eens wat ik gedaan heb... nu moet U wel...’ Die het maar wat moeilijk vinden werkelijk van genade te leven? Ik zeg niet dat dit helemaal niet voorkomt, maar is dit een in het oog springend kenmerk van ons kerkelijk leven? Deze vraag naar de empirische kant van het verhaal is echter niet echt interessant: beeldvorming speelt vaak een ongemakkelijke rol in een discussie die vooral theologisch gevoerd moet worden. Meest belangrijk is de vraag door welke bril je kijkt. Want beeldvorming (annex oproep tot vernieuwing, zoals bij Meedendorp) ontspringen aan een diepere theologische overtuiging. In dit geval: de visie op christelijk leven, zonde, religie en evangelie. En bijvoorbeeld ook de vraag of je de oudste/jongste zonen metaphoor zo wel kunt gebruiken. Voor dat gesprek is hier geen plaats (zie ook noot 7). Want met het oog op inclusieve prediking is de kernvraag een andere: is het vinden van raakvlakken (die er natuurlijk zijn) bepalend voor de eredienst van een gemeente in een missionaire situatie?

Een cruciale theologische fout

Het naar-elkaar-toe-redeneren van christenen en niet-christenen met het oog op de vormgeving van de eredienst en de toonzetting van de prediking, komt bij mij nogal geforceerd over en herbergt misschien wel een cruciale theologische fout. Mijn probleem ligt niet, dat kan uit het bovenstaande wel duidelijk zijn, bij de poging om in een missionaire situatie de eredienst zó te organiseren dat ook de aanwezige buitenstaanders zich aangetrokken en aangesproken voelen. Verre van dat. De voorganger zal er, de ene keer meer dan de andere keer en in de ene plaats meer dan in de andere plaats, samen met anderen véél aan doen om de dienst toegankelijk te houden voor aanwezige buitenstaanders. Natuurlijk! Tegelijk: betrekkelijk! Want er zijn veel zaken die alléén voor de gemeente zijn en waar de nog-niet-christenen zich buitengesloten weten. Dat houd je niet tegen, dat is eigen aan het proces dat gaande is. Want er zijn wel degelijk twee van elkaar te onderscheiden groepen, ook al hebben ze in hun mens-zijn en culturaliteit veel met elkaar gemeen. Het bijzondere van de groep die Christus heeft aangenomen (de gemeente) maakt het dikwijls onmogelijk om tegelijk ook de andere groep aan te spreken. Waarom? Omdat in de eredienst God zijn uitverkoren volk ontmoet. De anderen horen daar nog niet

bij, ook al zitten ze 'mixed' met de christenen en misschien wel heel regelmatig in de kerk. Voor de duidelijkheid: We hebben het over de eredienst, niet over een evangelisatie-bijeenkomst of een *seeker-sensitive-service*. Het bijzondere karakter van de eredienst staat in veel opzichten inclusiviteit in de weg. Wat is het bijzondere karakter van de eredienst? God ontmoet zijn volk om zijn volk aan te spreken, te vertroosten, te vermanen, aan te klagen als het moet. Wat is het meest bijzondere kenmerk van de eredienst? De omgang met de Heilige, de *bediening* van de verzoening in Woord en sacrament. Er wordt in de naam van God bediend! Dát is de kern van de liturgische viering. Daar komen allen bij elkaar die Christus hebben aangenomen. Die eens 'ja' hebben gezegd op de *verkondiging* van het evangelie. Nu hebben zij recht op het delen in de genade-gaven en beloften die daaraan verbonden zijn. Om het eens scherp te zeggen: eredienst is ten diepste niet de verkondiging van het evangelie. Het is de *viering* van het evangelie door hen die Christus hebben aangenomen. Persoonlijk heb ik grote moeite met een toonzetting van een eredienst door een voorganger die de door Christus verworven rechten van de gemeente niet in alles laten doorklinken. Alsof christenen steeds weer opnieuw de grote keuze voor Christus moeten maken; alsof je niet genieten mag van de rust en het heil dat God voor jou gegeven heeft. De *bediening* van het evangelie en van de sacramenten (en niet de *verkondiging*) vormt het bijzondere van de christelijke eredienst. Dat is per definitie een *exclusieve bediening en navenante beleving*. Dat maakt de kerk tot kerk.

'Gij zijt een uitverkoren geslacht'

De exclusieve bediening en toonzetting begint al met het uitspreken van het votum: 'Onze hulp is in de naam van de Here...' Dat kan alleen het volk van God uitspreken. 'Genade zij u en vrede...' is een zegengroet van God aan zijn volk. Daar heb je niet echt deel aan als je nog geen 'ja' op het evangelie zei. Sterker: dan is dat niet voor jou bestemd. Alles in de eredienst draait om wie God voor zijn volk is, om de beloften die Hij zijn volk geeft. Het uitspreken van de wet is pas een wet voor hen die zich bevrijd weten door Christus; als regel van dankbaarheid is die wet exclusief gegeven aan hen die Christus hebben aangenomen, wat voor fraaie dingen niet-christenen er ook mee kunnen doen. Voor hen is het geen wet. *Gij echter zijt een uitverkoren geslacht, een koninklijk priesterschap, een heilige natie, een volk Gode ten eigen-dome, om de grote daden te verkondigen van Hem, die u uit de duisternis geroepen heeft tot zijn wonderbaar licht: u, eens niet zijn volk, nu echter Gods volk, eens zonder ontferming, nu in zijn ontferming aangenomen* (1 Petr. 2:9). Petrus, net zoals Paulus dikwijls, wijst de gemeenten stelselmatig op het 'indicatief van hun heil' nadat zij Christus hebben aangenomen. Besef wie je

bent! Weet wie je bent! Gij geheel anders! Jullie hebben Christus leren kennen! Dat 'indicatief' mag en moet in hoge mate de inhoud van de prediking bepalen. Het is de uitgangspositie voor elke kerkdienst. Wél een uitgangspositie die 'imperatief' in beweging brengt. Want deze adeldom in Christus verplicht.

In verband met 'inclusive worship' moet dan, als mijn overwegingen juist zijn, de vraag gesteld worden: Hoe kunnen dergelijke en vele andere bijbelse noties vormgegeven worden voor christenen inclusief aanwezige niet-christenen? Ook al bieden raakvlakken mogelijkheden voor vele inclusieve momenten: moeten deze bijbelse noties niet de hoofdtoon bepalen voor wat er gebeurt in de christelijke eredienst?

De voorhof der heidenen

In een missionaire situatie zal de verkondiging van veel bijbelse woorden exclusief de éne groep bereiken. De andere groep wordt dan misschien wel aangesproken, maar op een tegendraadse manier. Het is ook niet zo dat Keller 'de hele zaak op één hoop gooit'. Ook hij heeft oog voor de dynamiek tussen de twee groepen; hij wil via de inclusieve benadering die dynamiek juist gebruiken voor zowel christenen als aanwezige niet-christenen. Ik zou alle kerken en predikanten in Nederland de situatie toewensen waarin die twee groepen zondag aan zondag de dienst moeten uitmaken! Want dat houdt je scherp, als voorganger en als christen: "...onze huidige situatie vaart wél bij de aanwezigheid van een 'mixed' gehoor in de erediensten. Als in zo'n gemengde groep de prediker zich iets meer richt tot de aanwezige niet-christenen, dan leren de aanwezige christenen hoe je over het geloof moet spreken" (Keller). Maar die situatie kun je niet opdringen op, of ensceneren in, elke gemeente. Wees vanuit een bevoorrechte kerkplanters-positie voorzichtig richting collega's en gemeenten die positief-traditioneel onder de zegen van de Here kerk zijn én missionair zijn in hún locale situatie. En vraag je af of 'inclusive worship' voor de (gradueel gezien) méér missionaire situatie misschien toch een wat ongelukkig gekozen term is. Ook Keller zelf spreekt strategisch gezien toch wel met twee woorden, hij kijkt twee kanten op. Gebruik de waarneembare raakvlakken, maar laat de hoofdmoot van de eredienst bepaald worden door je visie op dat de kerk is van onze Heer, Jezus Christus.

Misschien moet het dan toch meer zoiets worden als toen het volk zich ten tijde van het OT verzamelde op de voorhof van de heidenen, om in de verte de tempeldienst te kunnen waarnemen en de zang van de Levieten te kunnen horen. Daarmee wil ik niet zeggen dat we een soort voorhof moeten creëren voor de buitenstanders. Maar wel dat het bijzondere van de door Christus gekochte gemeente niet mag ondersneeuwen in een poging de gemeente meer missionair te maken. Het articuleren van het verschil is trouwens een prominent missio-

nair middel. Dat weet ook Keller heel goed. Laat het verschil dan óók (en juist) op het vlak van 'de bevoorrechte status van het verbondsvolk' duidelijk uit de verf komen. Daar is de eredienst hét moment voor. Het op eigentijdse wijze profileren van de bijzondere positie van het volk van God is niet alleen bijbels 'logisch', het maakt de eredienst tot een hemelse luthof voor Gods kinderen. Laten de jongen in elk geval op eigentijdse wijze de woorden piepen die onze ouden zongen: "Hier wordt de rust geschonken, hier 't vette van uw huis gesmaakt, een volle beek van wellust maakt hier elk in liefde dronken" (Psalm 36, oude berijming).

Het is deze dimensie (van de gemeente die als verbondsvolk op zondag samenkomt in het huis van God en die liturgisch-sacraal haar heil viert) die ik onvoldoende meen te vinden in het missionaire concept van *inclusive worship*. Ik mis het niet alleen, ik denk dat het daarmee in botsing kan komen. Datgene wat m.i. centraal moet staan in het nadenken over de liturgie van de eredienst verdwijnt naar de marge. Hopelijk niet in de praktijk van de eredienst, maar wel in deze missionaire theorie. Of is het dan misschien toch alleen maar een ongelukkig gekozen term?

Ds. Gerrit Riemer is docent missiologie bij het IRTT (Intercultural Reformed Theological Training), de trainingsafdeling van De Verre Naasten. Ook is hij de schrijver van Indonesische theologie bij Litindo.

Noten:

1. Van 1980-1991 was ik betrokken bij het zendingswerk op Papua; daar refereer ik hier met name aan.
2. 'Missionair gemeente zijn kan niet zonder geestelijke vernieuwing', door Th. Meedendorp (*De Reformatie*, jrg. 84, no.19, pg. 319-321). De kritische vragen die ik in dit artikel probeer te formuleren zijn voor een deel ook de vragen die ik bij het artikel van Theodoor Meedendorp had. Het verbaast me overigens dat er geen enkele reactie op het artikel van Theodoor is binnengekomen (hij roept de kerken immers op tot fundamentele vernieuwing!), maar dat terzijde.
3. Mijn artikel refereert voornamelijk aan Tim Kellers nota over *Preaching in a Post-Modern City* (cf. www.redeemer2.com).
4. Bij het ter perse gaan van dit artikel kon ik mij inschrijven voor een studiedag aan de Theologische Universiteit in Kampen (3 april, in het kader in het kader van het programma Permanente Educatie Predikanten) over het adres en de doelgroep van de preek, 'Parels voor de zwijnen?' Op deze dag wordt de inclusieve preekvisie van Keller besproken en beoordeeld aan de hand van presentaties van dr. Stefan Paas, prof. dr. Kees de Ruijter en drs. David de Jong. Een prima gelegenheid dus om mijn voorlopige gedachten te toetsen en/of te corrigeren.
5. Zie in onze kring C.J. Haak, *Metamorphose - Intercultureel begeleiden van kerken in een niet-christelijke omgeving* (Zoetermeer, 2002).
6. Ik citeer Meedendorp hier kort en riskeer ongenueerdheid. Om hem recht te doen is het goed zijn hele artikel te lezen, zie noot 2 voor meer informatie. Het artikel is ook te vinden op www.dereformatie.nl.
7. De visie van Keller op zonde is in het christelijk leven (het radicaal interpreteren van 'behavioral sins' als terugval in 'religion' is, denk ik, behoorlijk cruciaal voor dit alles. Dat vereist nadere studie en wellicht een apart artikel. Waarmee ik aangeef dat ik daar vragen bij heb).

HOOFDREDACTEUR:

Prof. dr. A.L.Th. de Bruijne

OVERIGE REDACTIELEDEN:

Dr. E.A. de Boer, Prof. dr. S. Griffioen, Prof. dr. G. Kwakkel, Drs. B. Luiten, coördinator 'Kerkelijk leven' en 'Wandelen met God', Dr. J.H.F. Schaeffer, J. Westert, coördinator 'Samenleving'.

MEDEWERKERS:

J.J.D. Baas, coördinator 'Opvoeding en onderwijs', J.M. de Jong, rubriek 'Kunst', Ds. G. Riemer, coördinator 'Van binnen naar buiten', Dr. J. Smelik, rubriek 'Kerk en muziek', Drs. H. Veldman, rubriek 'Kort historisch'.

BESTUURSLEDEN STICHTING DE REFORMATIE:

A. Verhoeff (voorzitter), Drs. B. Bos (secretaris), F.H. Haveman (penningmeester)

BLADMANAGEMENT:

Mevrouw M.T. Kremer
Scholma Druk bv, Postbus 7
9780 AA Bedum, tel. 050 3013636
Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per E-mail: reformatie@scholma.nl, ingeval per post via bovengenoemde postbus.
Uitgever: Print Media bv, Bedum
Technische realisatie:
Scholma Druk bv, Bedum

ADMINISTRATIE EN

ADVERTENTIES:

Scholma Druk, postbus 7,
9780 AA Bedum.
Telefoon: 050 - 3653537.
Fax: 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie).
E-mail: reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg.
ING Bank: 66.30.92.620

ABONNEMENTSPRIJZEN:

€ 49,95 per jaar
studenten € 19,50;
buitenland € 130,00
- abonnementsjaar loopt van
1 januari t/m 31 december

- opzegging van het abonnement dient 1 maand voor aanvang van het nieuwe abonnementsjaar schriftelijk of per e-mail te geschieden (voor 1 december)

Losse nummers € 1,50 (incl. porto).
De Reformatie is op Daisy cd-rom verkrijgbaar bij de Chr. Blindenbibliotheek voor blinden en slechtzienden.
Tel. (0341) 565499.

ADVERTENTIES (acquisitie en verkoop):

J. Hoogenboom, tel. 050-4091204,
fax 050-4091252
e-mail: info@hoogenboom-communicatie.nl
Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

Web: www.dereformatie.nl
ISSN 0165-5191

Liedboek 187

lied van de week

‘Daar gaat een lam en draagt de schuld’

De geschiedenis van lied 187 begint bij de melodie. Want toen Paul Gerhardt in 1647 ‘Ein Lämmlein geht und trägt die Schuld’ publiceerde, bestond de melodie al bijna 125 jaar. Maar de nieuwe tekst bleek een grote stimulans voor de melodie.

A. de Heer ■

Tot op heden is ‘Ein Lämmlein geht und trägt die Schuld’ een van de bekendste Duitse passieliederen. Dankzij de tekst, maar ook dankzij de melodie.

De melodie stamt uit 1525. Ze verscheen toen in het kerkboekje van de Duitstalige gemeente van Straatsburg, *Teutsch Kirchenampt* (1525), gecombineerd met een berijming van Psalm 135, ‘An Wasserflüssen Babylon’. Tekst en melodie zijn van Wolfgang Dachstein (c. 1487-1553), organist van de kathedraal van Straatsburg. ‘An Wasserflüssen Babylon’ werd opgenomen in het *Babtsche Gesangbuch* (1545), een van de belangrijke vroeg-lutherse gezangbundels, en zo raakte het in Luthers Duitsland bekend. In 1647 gebruikte de bekende kerklied-dichter Paul Gerhardt (1607-1676) de melodie voor zijn passielied ‘Ein Lämmlein geht und trägt die Schuld’ en vooral met deze tekst leeft de melodie tot op heden voort.

Tekst

Paul Gerhardt (1607-1676) was predikant in een tijdperk waarin het lutheranisme tot stilstand kwam, de Dertigjarige Oorlog zich afspeelde, en Lutheranen en Calvinisten elkaar in de haren vlogen over de avondmaalsopvatting. In zijn liederen richt Gerhardt zich echter niet op strijd maar op geloof en godsvertrouwen. ‘Ein Lämmlein geht und trägt die Schuld’ verscheen voor het eerst in de bekende bundel *Praxis pietatis melica* van Johann Crüger (1598-1662), 1647.

Het lied zet in bij het beeld van lam dat naar de slachtbank gaat (Jes. 53:4-7) en vervolgens ontvouwt zich een prachtige, fonkelende en tegelijk intieme tekst waarin de dichter zich met het beeld van lam en slachtbank confronteert, inclusief een kort gesprek tussen Vader en Zoon:

Das Lämmlein ist der grosse Freund
und Heiland meiner Seelen;
den, den hat Gott zum Sündenfeind,
und Sühner wollen wählen:
‘Geh hin, mein Kind, und nimm dich an
der Kinder, die ich ausgetan
zur Straf und Zornesruten;
Die Straf ist schwer, der Zorn ist gross,
du kannst und sollst sie machen los
durch Sterben und durch Bluten.’

‘Ja, Vater, ja von Herzensgrund,
leg auf, ich will dirs tragen;
mein Wollen hängt an deinem Mund,
mein Wirken ist dein Sagen.’
O Wunderlieb, o Liebesmacht,
du kannst - was nie kein Mensch gedacht -
Gott seinen Sohn abzwängen.
O Liebe, Liebe, du bist stark,
du streckest den in Grab und Sarg,
vor dem die Felsen springen.
(str. 2 en 3).

Ondertussen kreeg de melodie niet alleen een lutherse maar ook een calvinistische loopbaan. Die speelt zich af in de kerken van de Nederlandse reformatie, dankzij Datheen en zijn keuze voor deze melodie bij de berijmde Lofzang van Zacharias.

Het lied telt tien strofen. In de praktijk zie je dat daar keuzes uit worden gemaakt. Zo waren in het *Evangelische Kirchengesangbuch* uit 1950 acht strofen opgenomen, en in de opvolger, het *Evangelisches Gesangbuch* (1993), zijn het er zeven. De drie in het *Liedboek* steken daar in ieder geval op het oog mager bij af. De lied-

Hart, open u, word tot een schrijn
van paarden groot in waarde,
van schatten die veel groter zijn
dan hemel, zee en aarde.
Wég met wat gij aan liefs bezat!
Ik heb een veel kostbaarder schat
dan iemand wist gevonden:
een rijkdom die gestadig groeit, -
het bloed dat daar is weggevloeid,
Heer Jezus, uit uw wonden.

Dat wil en zal ik nu altijd
diep in mijn hart omdragen;
het zal mijn schild zijn in de strijd,
mijn troost in droeve dagen.
't Zal mij doorzingen schoon en stil
en als mij niets meer smaken wil,
zal 't mij als manna spijzen;
in dorst is 't mijn geheime wel,
in eenzaamheid mijn metgezel
thuis en op verre reizen.

Wanneer de dood zijn gifdrank mengt,
dan is uw bloed mijn leven;
wanneer de zonnehitte zengt,
gij zult mij schaduw geven.
Bevalt mij ooit zwaarmoedigheid,
Gij hebt het medicijn bereid,
waarin ik 't leven danke.
En als de zee onstuimig wordt,
de storm zich op mijn scheepje stort,
dan zij Gij, Heer, mijn anker.

Als ik dan eindelijk zonder pijn
Uw rijk mag binnentreden,
dan zal uw bloed het purper zijn
waarin ik mij mag kleden;
en 't zal mij wezen tot een kroon,
wanneer Gij voor de hoogste troon
uws Vaders mij zult leiden,
dat Hij ons heilig huwelijk sluit;
dan sta ik als uw eigen bruid,
Heer, stralend aan uw zijde.

boekversie is een vertaling van Ad den Besten. De keuze voor drie coupletten is overigens niet van Den Besten zelf, want hij vertaalde er nog vier bij. De liedboekstrofen zijn 1, 5 en 6 van Gerhardt, de strofen 7-10 volgen hier:

Bekijken we nu de liedboekstrofen dan zien we het volgende: strofe 1 tekent een beeld, namelijk het lam dat ter slachtbank gaat, dragend de zonden van de wereld, moe, bespot en gehoond maar met volledige inzet. Strofe 2 geeft uiting aan de diepe dank voor deze plaatsvervangende onder belijden van volledige afhankelijkheid. Strofe 3 verwoordt de toewijding. Zo is het een samenvatting van Gerhardts tekst geworden. Inderdaad is er bekort op Gerhardts breed uitgewerkte en barokke 'in gesprek gaan' met het beeld van het Lam en de slachtbank maar zoals het er nu ligt, is het lied wel sterk beknopt maar niet 'té kort'; de kerngedachte is gebleven, de overdenking verdwenen.

Melodie

De melodie mag dan sinds de 16de eeuw in Nederland bekend zijn en sinds jaar en dag in de kerkboeken uit de protestantse traditie staan, dat wil níet zeggen dat een gemeente van gereformeerd vrijgemaakte signatuur zonder meer 'Daar gaat een lam en draagt de schuld' aanheft. Dat loopt faliekant mis omdat de melodie zoals wij die kennen van gezang 48 niet de juiste is. Dachsteins melodie bereikte de Nederlanden, via Datheen, namelijk niet ongeschonden. In 1773, bij de statenberijming,

volgende een verdere verminking. Pas toen in 1973 het Liedboek voor de kerken verscheen, kreeg de melodie in Nederland haar eigen gezicht weer terug. In het Gereformeerd Kerkboek van 1986 werd daar echter geen rekening mee gehouden en nam men een berijming van Anka Brands met een eigen melodieversie, deels hersteld, deels niet. Kenmerkend voor Dachsteins lied zijn namelijk het vrouwelijk rijm (r. 2, 4, 7 en 10) én de diverse melismen (meerdere noten op een lettergreep). Die eigenschappen stempelen zowel tekst als melodie. Leg ter vergelijking de gezangen 48 uit het *Geref. Kerkboek* en 67 uit het *Liedboek* naast elkaar. Dan bemerk je het verschil. Wil je recht doen aan de melodie in al haar eigen zeggingskracht en schoonheid, dan moet je bij de oorspronkelijke en níet de *ver-knipte* versie zijn. Ondertussen dringt dit onderwerp zich niet alleen vanuit hymnologisch oogpunt op, maar ook vanuit de praktijk. Want naast de afwijkende melodieversie van GK 48 staat nu driemaal de juiste versie, namelijk in Lvk 186 ('Daar gaat een lam en draagt de schuld'), GK 25 ('Vol tranen zien wij hoe de tijd') én het door de GS van Zwolle 2009 vrijgegeven Lvk 67 ('God zij geloofd uit alle macht'), de Lofzang van Zacharias in de berijming van Barnard. Wie de melodie éénmaal aanleert, heeft drie gezangen gewonnen.

Anje de Heer is musicus en publicist liturgie en kerkmuziek. Zij verzorgt voor de deputaatschappen Eredienst en Kerkmuziek het Steunpunt Liturgie.

Op weg naar perfectie?

Het Nederlands-gereformeerde *Opbouw* had een interview met Jan van Riessen. Hij doceert cultuurfilosofie aan de predikantenopleiding van de NGK.

T. Groenveld ■

Aanleiding voor het interview is zijn nieuwe boek *Vreemdgang. Filosoferen aan de grens*. Hij waarschuwt voor het streven naar perfectie in onze cultuur.

“Onze cultuur wordt gedreven door het ideaal van de volmaaktheid. Dat wordt ‘utopisme’ genoemd. Mensen zijn er heilig van overtuigd dat ze een wereld kunnen maken waarin ziekte en narigheid tot het verleden behoren. Er is een enorme beheersingsdrang. Men stort zich op de verbluffende mogelijkheden van de techniek om de natuur onder controle te krijgen. Er wordt gedacht dat het een kwestie van tijd is voor we álles over de wereld weten - er wordt gejaagd op een ‘theorie van alles’. Zo wordt ons voorgespiegeld dat we op weg zijn naar een zelfgemaakt paradijs. Maar dat is een gevaarlijk waanidee. Het is gewoon niet wáár dat we een volmaakte wereld kunnen realiseren. Het zit in de werkelijkheid ingebakken dat we beperkte, eindige mensen zijn. Aan onze kennis en aan ons kunnen zijn grenzen gesteld waar we nooit over heen kunnen. Ik roep ertoe op om onze menselijke beperktheid te accepteren.”

Natuurlijk is het goed dat grenzen worden verlegd: de enorme voortgang van wat we weten (bv. over hygiëne) en wat we kunnen (medische technologie). Maar het is *gevaarlijk* om te streven naar perfectie:

“Omdat we op die manier een wereld aan het maken zijn waarin we ons niet meer thuis kunnen voelen. Want dat is aan de hand: in het najagen van hun dromen vervangen al die idealisten de bestaande wereld door hun zelfgemaakte wereld. Denk aan het gevoel van mensen, dat ze in een ziekenhuis vol anonieme apparaten in een fabriek terecht gekomen zijn. En wat worden we niet gemanipuleerd door de media: een mens weet langzamerhand niet

meer wat echt en wat niet echt is. Alle gevoel voor vastigheid gaat daarmee verloren. Denk ook aan de hardhandige manier, waarop mensen met beperkingen in dat zelfgemaakte paradijs van ons naar de rand worden geduwd: mensen die dement zijn, sociaal onaangepaste mensen, geesteszieken. En hoe komt het dat zoveel mensen depressief zijn doordat ze onder de pressie staan van het streven naar volmaaktheid. In alle opzichten breekt ons dat streven naar een volmaakte wereld op. Wij kunnen niet straffeloos de grenzen negeren die aan ons gesteld zijn.”

Van Riessen heeft ook kritiek op Kuiper en Schilder, die hoog opgaven over het ‘cultuurmandaat’: het uit de schepping halen wat erin zit.

“Ik vind dat veel te optimistisch. Ik sta pessimistischer tegenover onze cultuur en ik meen dat daar alle redenen toe is.”

En dat geldt ook voor de optimistische kijk van de charismatische beweging.

“Als het christenen er bij gebedsgenezing om te doen is de volmaaktheid binnen te halen, haak ik af. Ook aan hen stel ik de kritische vraag: ‘Aanvaarden jullie de eindigheid van het leven wel, of worden jullie gedreven door een afkeer van het onvolmaakte?’ Ook de charismatische beweging dient bescheiden te blijven en de mensen geen paradijs hier op aarde voor te spiegelen. Wanneer charismata een plek krijgen binnen dat kader en dienstbaar zijn aan de liefde voor zwakke en kwetsbare medemensen, ben ook ik er blij mee.”

Ds. Tonnis Groenveld is emerituspredikant van de Gereformeerde Kerk te Uithuizen en woont te Roodeschool.

PERSBERICHTEN

Parels voor de zwijnen?

Studiedag naar het adres en de doelgroep van de preek

De preek heeft binnen de gereformeerde traditie een centrale plaats. Maar op wie is de woordverkondiging nu eigenlijk gericht? Op 3 april 2009 organiseert de Theologische Universiteit een studiedag over deze vraag. Aanleiding voor deze bezinning is de missionaire context waarin de kerken zich steeds meer bevinden. Zo komen in verschillende kerken zoekers en gelovigen in één dienst samen. Op wie richt de preek zich nu: de gelovigen, als de gemeente van Christus? Of heeft de preek de ongelovige wereld op het oog? Voor hen die in dit dilemma geen keuze willen maken, zijn inmiddels alternatieven voorhanden. Zo stelt Tim Keller (Redeemer, Manhattan) dat een goede preek zowel de gelovige als de niet-gelovige ontmaskert en met de gerechtigheid in Christus confronteert. Anderen zijn uiterst kritisch op deze benadering waarin de niet-gelovige wereld en de gemeente van Christus samen als het adres van de preek beschouwd worden.

Op de studiedag wordt deze *inclusieve* preekvisie besproken en beoordeeld. De hoofdvraag is of en hoe deze preekvorm helpt om te preken in de postchristelijke en missionaire context van Nederland anno 2009. Vanuit een heldere analyse zullen zowel voor- als tegenstanders aan het woord komen. Hoofdsprekers zijn dr. Stefan Paas, prof. dr. Kees de Ruijter en drs. David de Jong.

De dag staat open voor allen die de verkondiging van het evangelie ter harte gaat. Vooral predikanten en werkers in missionaire context worden uitgenodigd om aan deze bezinning deel te nemen. Voor deze laatste groep staat de dag in het kader van het programma *Permanente Educatie Predikanten*.

De studiedag wordt gehouden op **D.V. 3 april 2009** van 9.30u.-16.30u. in de Burgwalkerk, Burgwal 59 te Kampen. De kosten bedragen € 60, inclusief lunch en materiaal, studenten kunnen deelnemen voor € 30. U kunt zich opgeven voor deze dag via de website **www.tukampen.nl** of **secretariaat@tukampen.nl** o.v.v. Studiedag Inclusief Preken.

ZvK lanceert KERKDIENT.NL

Zendtijd voor Kerken heeft een nieuwe website gelanceerd: KERKDIENT.NL

De nieuwe website wordt de homepage voor de wekelijkse uitzendingen van radio- en televisiekerkdiensten van deze publieke omroep.

Kerkdienst.nl komt in de plaats van zvkn.nl. Behalve naam en vormgeving is de zoekfunctie van de site vernieuwd en sterk verbeterd. Bezoekers van kerkdienst.nl kunnen rechtstreeks kerkdiensten op radio en tv terugkijken of -luisteren. De site bevat een omvangrijk archief met de liturgische teksten van meer dan 700 kerkdiensten. Daarnaast zijn sinds de komst van 'Uitzending gemist' inmiddels ruim 100 kerkdiensten te bekijken of te beluisteren.

Colloque Biblique Francophone

Van 14-17 april hoopt men in Frankrijk weer het Colloque Biblique Francophone te houden, deze keer vlak bij Lyon. Dit internationale Franstalige congres heeft als basis de Dordtse Leerregels en wil een ontmoetingspunt zijn ter stimulering van allen die in Calvinistische zin theologie beoefenen.

Sprekers zijn dit jaar:

- Thomas Blanchard (de dienaar van de HEER uit Jesaja)
- Yvan Bourquin (het gereformeerde avondmaal)
- Huib Klink (Calvijn en het recht)
- David Vaugn (Charles Finney en het Reveil uit de 19^e eeuw)
- Paul Wells (waarom Calvinist zijn vandaag?).

De avondoverdenkingen worden verzorgd door Moïse Napon. U kunt zich uiterlijk tot 26 maart opgeven. Kosten: € 130 tot € 160. Het inschrijfformulier en meer informatie is te vinden op: **www.colloque-biblique-francophone.fr** Voor studenten die krap bij kas zitten, kan de Stichting Kampen-Aix-en-Provence in bepaalde gevallen subsidie ter beschikking stellen (s.v.p dan contact opnemen met de secretaris van de Stichting J.M. Schaap-Hoetmer, 038-3327927, **j.d.schaap@hetnet.nl**

VERSCHENEN

HANDBOEK GKV 2009

ISBN 978 90 5294 451 7

Met jaaroverzicht
van 2008 door
ds. J.H. Kuiper

€ 12,95

**Verkrijgbaar bij boekhandel
of via www.gkvhandboek.nl**

Uitgeverij Printmedia BV